

2. Smyrnov H. V. Istorycheskaya khronyka pozharnoy okhrany Luhanska / H. V. Smyrnov. – Luhansk: Izdatel'stvo «Luhan». – 1996. – 416 s.

3. Derzhavnyy arkhiv Kharkivs'koyi oblasti. – FR-869. – Op.1. – Spr.24.

Kharlamov M. I., Ph.D. (historical sciences), Associate Professor, Associate Professor of department of social and humanitarian disciplines of the National university of civil protection of Ukraine (Ukraine, Kharkiv), mike1982kharlamov@gmail.com

Logovskiy I. M., Ph.D. (historical sciences), Associate Professor, Associate Professor of department of social and humanitarian disciplines of the National university of civil protection of Ukraine (Ukraine, Kharkiv), marika_logovskiy@ukr.net

Features of the state of fire protection of industry in Ukraine in 1925–1926

The purpose of the study is to consider the peculiarities of the state of fire protection of industrial enterprises of the Ukrainian Soviet Socialist Republic during the period of the flowering of the new economic policy (NEP). Some issues of the relationship between the People's Commissariat of Internal Affairs of the Ukrainian Republic (NKVS of the Ukrainian SSR) and the Supreme Council of the National Economy of the Ukrainian SSR are considered in this article. The problems of fighting the fires in the industry of the republic in 1925 are described, attempts are made to overcome the crisis in the system of fire safety in 1926. The problem – chronological and historical – system research methods are used in the work, which allowed to approach the analysis of the above issues more objectively. This research is based on little-known archival sources located in the State Archives of Kharkiv Oblast (DAKHO), as well as in other inexpressed printed materials.

Keywords: industry, fire, fire protection, High Council of People's Economy, People's Commissariat of Internal Affairs.

* * *

УДК 343.[163: 329. 281]:929 Мислов (477.73)

Макарчук С. С.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
інформаційної, бібліотечної та архівної справи,
Миколаївська філія Київського національного
університету культури і мистецтв (Україна, Миколаїв),
ocpdtrvd@ukr.net

СПРАВА МИКОЛАЇВСЬКОГО ПРОКУРОРА В. К. МИСЛОВА

Досліджуються стосунки між органами ДПУ–НКВС УРСР та прокурорами, які здійснювали нагляд за органами державної безпеки під час Великого терору 1937–1938 рр. На основі архівно–кримінальної справи Миколаївського міського прокурора В. К. Мислова розглянуті можливості впливу прокурорів зі спец справ на перебіг політичних репресій, намагання забезпечення законності в діях чекістів.

Ключові слова: органи державної безпеки, прокурор зі спец справ, ДПУ–НКВС, Великий терор, прокурорський нагляд.

Проблема прокурорського нагляду за органами ДПУ – НКВС СРСР, взаємовідносин прокурорів із співробітниками органів державної безпеки під час проведення репресивних акцій, особливо в період Великого терору 1937–1938 рр. залишилося поза увагою науковців. В історико–правових працях Д. Т. Яковенка, Д. А. Тихоненкова, В. В. Мурзи, Є. І. Шабаліної, Л. М. Маймескулова, С. А. Черниченка [1] досліджується компетенція, форми та методи діяльності органів прокуратури в 1920 – початку 1930–х рр., залишаючи поза увагою середину та другу половину 1930–х рр. Вчені утримувалися від такого аналізу із двох причин. Перша – дослідникам не були доступні переважна більшість документів цього періоду через їх утаємниченість.

Тому процеси формування підрозділів прокуратури, що здійснювали нагляд за органами державної безпеки, особливості прокурорського нагляду на різних етапах, штатна структура залишалися поза увагою наукової громадськості. Друга – в умовах розгортання масових політичних репресій роль прокуратури у той період зводилася, здебільшого, до виконання вказівок вищого політичного керівництва та бажань співробітників держбезпеки. Цілком вірогідно, що неприглядна роль могла вплинути на загальний імідж сучасних прокурорських працівників.

Але згодом, у процесі виявлення нових архівних документів, почали оприлюднюватися цікаві сюжети, що спростували початкове враження від діяльності прокуратури під час Великого терору. Частково питання організації і діяльності органів прокуратури, у тому числі особливостям нагляду за діяльністю органів держбезпеки, висвітлені в роботах В. В. Сухоноса та В. Г. Клочкова [2]. Проте в них відсутні біографічні дані про прокурорських працівників, репресії прокурорів, що здійснювали нагляд за органами ДПУ – НКВС.

Почали друкуватися праці, що свідчили про вагомий спротив співробітників прокуратури масовому беззаконню, ініційованому політичним керівництвом СРСР. Зокрема, серед них слід відзначити дослідження Л. М. Абраменка і А. І. Амонса [3, с. 376], присвячене репресіям проти працівників прокуратури та В. Т. Окіпнюка [4, с. 137–183], в якому досліджуються процеси становлення підрозділів прокуратури з нагляду за органами державної безпеки в 1920–1930–х рр., вміщено матеріали про приблизний розподіл особового складу цих підрозділів та біографічні дані прокурорських працівників. Однак характер і особливості здійснення нагляду за діяльністю чекістів, взаємовідносини між органами прокуратури і ДПУ–НКВС, у тому числі в період 1937–1938 рр., і після завершення масового терору в передвоєнний період, у вказаних дослідженнях відсутні. На сьогоднішній день немає й узагальнюючих праць з даної проблематики. Основною причиною цьому є обмеженість даних на репресованих прокурорів. В згаданій праці Л. М. Абраменко зазначав: «Окремі свідчення ветеранів прокуратури про репресії не тільки стосовно державних службовців і командного складу армії, а й стосовно прокурорів і слідчих були давно відомі. Але ніхто ніколи достеменно не знав за що, як і коли вони [були] покарані, хто вони і скільки їх. Ні прізвищ, ні місця та часу притягнення їх до кримінальної відповідальності жодна державна установа не знала, і знайти щось було неможливо, оскільки ніякого обліку цих надзвичайних подій, якими є факти арештів і засудження самих захисників законності – прокурорів, ні в Україні, ні в інших державах колишнього СРСР ніколи не було і, крім деяких коротких публікацій з цього приводу, досі немає» [3, с. 4–5]. Складність виявлення інформації про репресованих прокурорів серед десятків тисяч архівно–кримінальних справ зумовлена також і тим, що прокурори були засуджені не як прокурори, а як працівники вже інших установ і організацій. Виявляється, що ухвалюючи рішення про порушення кримінальної справи і арешт прокурора, на вимогу ДПУ–НКВС його звільняли з роботи, надавали можливість працевлаштовуватися на нову не прокурорську посаду, а потім арештовували [3, с. 7].

Справа миколаївського міського прокурора Віталія Кириловича Мислова, що досліджується у даній статті, цікава тим, що він був репресований практично відразу після зняття з посади у розпал Великого терору. Вона містить матеріали, які дозволяють зрозуміти стосунки між органами НКВС та прокуратури. Оскільки Мислов за посадою здійснював нагляд за слідством, що проводило УНКВС по Миколаївській області і, займаючи принципову позицію, заважав чекістам фабрикувати гучні політичні справи.

Перші організаційні заходи щодо формування централізованого прокурорського нагляду за органами державної безпеки було вжито 23 березня 1923 р. Колегія НКЮ УСРР (протокол №71) ухвалила постанову про запровадження посади помічника прокурора республіки з нагляду за діяльністю ДПУ. Із 1 серпня роботу розпочали співробітники 2-го підвідділу прокуратури, що займався наглядом за органами дізнання і слідства загалом. Відповідно до постанови РНК УСРР від 13 листопада «Про структуру і штат НКЮ» та наказу НКЮ УСРР №291 від 19 листопада 1923 р., для нагляду за органами ДПУ було створено окремий 4-й підвідділ прокуратури НКЮ УСРР [4, с. 140]. Відповідні структурні підрозділи утворювалися в органах прокуратури на місцях. У подальшому штатні посади, структура, повноваження підрозділів нагляду змінювалися залежно від перебігу репресивної діяльності органів держбезпеки та змін в системі адміністративно-територіального поділу республіки. Так, згідно з постановою РНК СРСР і ЦК ВКП (б) від 17 червня 1935 р. «Про порядок провадження арештів» арешти громадян були можливими тільки з санкції прокурора. Таким порядком регламентувалося отримання згоди вищого керівництва на арешт державних, радянських і партійних працівників різного рівня. Згідно з означеною постановою у випадку арешту прокурора потребувався дозвіл вищестоящого прокурора [3, с. 5].

На підставі постанови ЦВК СРСР від 20 липня 1936 р. «Про виділення прокуратури із складу Народного комісаріату юстиції» наказом наркома юстиції УСРР №1 від 11 вересня 1936 р. (текстуально збігався з наказом прокурора УСРР №2 від 13 вересня 1936 р.) зі складу НКЮ УСРР було виділено штатні одиниці працівників для Прокуратури УСРР. Відповідно до постанови РНК СРСР №1961 від 5 листопада 1936 р. «Про структуру Прокуратури Союзу РСР», з метою усунення організаційних вад в апараті прокуратури та поліпшення роботи було затверджено нову його структуру, де передбачався відділ у спеціальних справах [4, с. 145], на який покладался нагляд за діяльністю органів НКВС. Відповідна реорганізація відбулася за наказом прокурора республіки №5/20.153 від 10 листопада 1936 р. і в структурі Прокуратури УСРР.

В умовах ескалації політичних репресій та зростання меж компетенції органів державної безпеки втручання прокуратури в їхню діяльність викликало невдоволення і роздратування. Для захисту своєї недоторканності і «монополії» на насилля в країні керівництво органів НКВС СРСР робило все можливе, аби обмежити роль прокурорського нагляду у сфері застосування масових репресій [3, с. 12–13]. Прокурори не допускалися до оперативних матеріалів, на підставі яких чекісти порушували справи, кандидатури прокурорів зі

спецсправ для нагляду за розслідуванням справ про контрреволюційні злочини обов'язково узгоджувалися з УДБ НКВС, насаджувалося зневажливе ставлення серед співробітників органів держбезпеки до працівників прокуратури, до непокірних і принципових прокурорів застосовувалися оперативні заходи (стеження, збирання компромату, заводилися оперативні розробки).

Таким «незручним» для чекістів, як свідчать матеріали архівно-кримінальної справи, став прокурор Миколаєва В. К. Мислова, який проявляв принциповість і непоступливість, намагався всіма доступними законними методами протистояти зловживанням співробітників місцевого апарату УНКВС.

25 жовтня 1937 р. оперуповноважений 4-го відділу Миколаївського обласного УНКВС сержант держбезпеки Ельзон підписав постанову про початок попереднього слідства стосовно прокурора м. Миколаєва Віталія Кириловича Мислова, який обвинувачувався за ст.ст.54–8 та 54–11 КК УРСР як «активний учасник антирадянської троцькістської організації», за завданням якої «проводив підривну антирадянську діяльність». Постанову завізували начальник секретно-політичного (4-го) відділу Гольдштейн і начальник УНКВС по Миколаївській області, створеній наприкінці вересня 1937 р., старший лейтенант держбезпеки Фішер. В той же день на вимогу миколаївських чекістів В. К. Мислов був заарештований в Одесі місцевим облуправлінням НКВС. Показовим фактом було те, що прокурор Одеської облпрокуратури Мелешков дав санкцію на його арешт та етапування до Миколаєва лише 29 жовтня, що вже було грубим порушенням КПК УРСР [5, арк. 3].

Сам факт проживання і арешту миколаївського прокурора в Одесі пов'язаний з процесом формування органів прокуратури в новоствореній області, адже Мислов до цього знаходився в підпорядкуванні Одеської облпрокуратури.

Тут виникає інше питання – чому Віталій Кирилович був доставлений в розпорядження Миколаївського УНКВС лише 25 грудня 1937 р., тобто через 2 місяці після арешту? Жодного документу про його перебування в Одесі в цей період в кримінальній справі немає. Можна лише робити припущення, що В. К. Мислова співробітники Одеського УНКВС намагались максимально використати у справі обласного прокурора Туріна та його заступника із спецсправ Кузоваткіна, обвинувачених у троцькістській діяльності. Ця обставина змусила співробітників Миколаївського УНКВС тричі порушувати клопотання перед Президією ЦВК СРСР про подовження терміну утримання Мислова під вартою і провадити попереднє слідство за відсутності обвинуваченого.

Слід зазначити, що безкомпромісна та принципова позиція В. К. Мислова щодо дотримання законності у веденні слідства в умовах ескалації державного терору та нагнітання істерії в пошуках «ворогів народу», створення атмосфери конформізму в партійних організаціях, закономірно робила його вразливим в протистоянні з органами держбезпеки при провадженні нагляду за їх діяльністю. Так, в березні 1937 р., важко хворий Віталій Кирилович (переніс черевний тиф у важкій формі) на засіданні активу Миколаївського міськкому КП(б)У протягом 7 годин вимушений був вислуховувати обвинувачення у зв'язках з троцькістами,

причому слово для виправдання йому не надали. 10 квітня партколегія КПК при уповноваженому по Одеській області ухвалила: «За надання неправильних біографічних даних при обміні партдокументів, приховування куркульського походження..., проявлення елементів догоджання до нині викритих троцькістів–двурушників Туріна і Красницького – оголосити сувору догану з занесенням до облікової картки» [5, арк. 14]. А 1 вересня 1937 р. та ж партколегія Комісії партійного контролю ухвалила постанову – за «змазування» справ троцькістів Козлова та Бородаєва виключити із лав партії Мислова [5, арк. 14]. На той час виключення із партії було сигналом для НКВС про порушення кримінальної справи і арешту, а обвинувачення по партійній лінії автоматично переходили до обвинувального висновку слідчих. Можливо, що перебування Віталія Кириловича в Одесі на момент арешту, крім іншого, пояснювалось також і спробою відшукати «правду».

Перший допит В. К. Мислова в УНКВС по Миколаївській області був проведений оперуповноваженим 4-го відділу УДБ Шимановичем 28–29 грудня 1937 р. Багатодинний дводенний допит був зафіксований лише на 5 аркушах протоколу [5, арк. 15–19]. Як і слід було очікувати основним обвинуваченням стали процесуальні дії міського прокурора, що не дозволили співробітникам міського відділу НКВС сфабрикувати справи по контрреволюційній діяльності: «*Питання:* Ви, як прокурор, дали висновок на звільнення з–під варті та перекваліфікацію статті обвинувачення за шкідництво 54–7 на 97 і 99 статті КК УРСР як за посадові злочини по справі шкідника Козлова на заводі ім. Марті.

Відповідь: Я був згодний з перекваліфікацією ст. обвинувачення 54–7 на 97 і 99 ст. КК, яку здійснила Одеська облпрокуратура на чолі з Кузоваткіним, нині заарештованим органами НКВС.

В зв'язку з звільнення Козлова з–під варті, я дав свій висновок в зв'язку з вичерпанням строку ведення слідства по його справі, зробивши зауваження, що це звільнення можливе лише за умови, якщо про Козлова не будуть роздобуті нові додаткові дані.

Звільнення Козлова з–під варті вважаю неправильним.

Питання: Чим Ви керувались в 1936 р. звільнивши з–під варті троцькіста Бородаєва, на якого була справа в Миколаївському міськвідділі НКВС?

Відповідь: Звільняючи Бородаєва з–під варті, я керувався тим, що справа, по якій він був заарештований на початку 1936 року, раніше була припинена колишнім обласним прокурором троцькістом Туріним, і в момент арешту Бородаєва в вересні 1936 року не було піднято питання про скасування рішення облпрокуратури про припинення справи, а також не була встановлена його причетність до троцькізму.

Питання: Обвинувачений Мислов, Ваша відповідь не відповідає тій мотивованій постанові, яку Ви винесли 23/Х–36 року про звільнення Бородаєва. Зачитую Вам зміст Вашої постанови і вимагаю відвертих показань з цього приводу.

Відповідь: Постанова про звільнення Бородаєва була мною ухвалена під час хвороби на черевний тиф при температурі 40°. Тим не менш, по суті, я не знаходжу різниці між постановою і відповіддю на питання з приводу звільнення з–під варті Бородаєва.

Крім того, про звільнення з–під варті Бородаєва було розпорядження по телефону колишнього заступника облпрокурора зі спецсправ троцькіста Кузоваткіна» [5, арк. 15–16].

Дійсно, у справах майстра головного механічного цеху заводу ім. Марті М. П. Козлова та секретаря заводського парткомітету П. Г. Бородаєва, які обвинувачувалися Миколаївськими чекістами за статтями 54–7 та 54–10 відповідно, В. К. Мислов керувався виключно процесуальними нормами КПК УРСР. Він тричі повертав справу Козлова на дослідження в міськвідділ НКВС за недостатністю доказових матеріалів, звертав увагу на недопустиме затягування слідства по справі Бородаєва. Коли ж за його відсутності (перебував у відпустці) помічник прокурора Рубан дав санкцію на арешт останнього – видав постанову про їх скасування, звільнення Бородаєва з–під варті і покарання винних у порушенні соціалістичної законності. Стосовно справи Козлова В. К. Мислов наполіг на перекваліфікації обвинувачення з політичної ст.54–7 на ст.ст.97 та 99 (посадові злочини). Лише за безпосереднього втручання Прокурора СРСР А. Я. Вишинського, який безпомилково розумів «політичну необхідність» підігравати в розкручуванні маховика політичних репресій, постановою Миколаївського міського прокурора була скасована, а М. П. Козлов знову був заарештований за ознаками злочинів, передбачених ст.ст. 54–7, 54–9 і 54–10 КК УРСР [5, арк. 94]. Слід додати, що в подальшому заступники обласних прокурорів Одеської (Стадзило) та Миколаївської (Карпенко) областей зі спецсправ, які за посадою повинні були скеровувати слідчі дії чекістів, більше не стояли на заводі останнім, не проявляли «зайвої принциповості» і підписували будь–які необхідні співробітникам УНКВС документи.

Це одним обвинуваченням В. К. Мислову стала його доповідна записка «Про справу ветлікаря Головка на ім'я секретаря міськкому партії Клиновського та голові міськради Самойленка. Це була відповідь на «сигнал» начальника міської міліції про масовий падіж коней в колгоспі с. Калинівка, в якому вказувалося на свідоме шкідництво. Організувавши ретельну перевірку справи, Віталій Кирилович дійшов висновку про її надуманий характер, безглузді обвинувачення ветеринарів (чого тільки варті «свідчення» на Головка глухонімого колгоспника Лобановського!), необгрунтовані притягнення до суду 19 жителів села тощо. Замість організації гучного показового процесу про контрреволюційну діяльність Мислов запропонував конкретні дії дисциплінарного та організаційного характеру [5, арк. 12]. На звинувачення слідчим Шимановичем про «замазування справи про шкідництво» Мислов заявив: «В результаті слідства, як видно із доповідної записки, шкідництва в діях Головка не було встановлено, а було встановлено з боку інших осіб, на яких посилається записка.

Пам'ятаю, що в с. Калинівка з питання про шкідництво ветлікаря Головка за дорученням кол[ішнього] секретаря МПК Клиновського працювала бригада у складі слідчого прокуратури, двох працівників міліції і уповноваженого економвідділення міськвідділу НКВС» [5, арк. 18].

Вже під час першого допиту проявилися неабиякі волюві якості Віталія Кириловича. Незважаючи на

важку хворобу, шалений психологічний і фізичний тиск (під час перегляду справи Мислова свідки вказували на застосування до нього з боку слідчого Шимановича тортур), він так і не визнав своєї вини ні під час попереднього слідства, ні в місцях відбування покарання. В примітках до протоколу допиту він вказав: «Показання записані з моїх слів вірно, мною прочитані. До протоколу допиту є наступні зауваження.

1) Зауваження до відповіді на 1-ше питання і обмову слідчий записати не дозволив.

2) Відповіді на питання в 2-х випадках не записані, хоча вони були дані усно.

3) Там, де мова йде про троцькістів Туріна і Кузоваткіна слід виправити на «в подальшому викритих» [5, арк. 19].

Під час слідства для обвинувачення були використані деякі не встановлені обставини особистого життя В. К. Мислова, зокрема, соціального походження, стосунків з батьком Казимиром Йосиповичем, національності, зміни прізвища, імені та по-батькові. На запит в.о. начальника 2-го відділу УДБ УНКВС по Миколаївській області Гарбузова до Славутського РВ НКВС була надана наступна інформація: «По суті Вашого запиту повідомляємо, що Мислов Віталій Кирилович, який Вас цікавить, нами не встановлений, а установлений Мисловський Анатолій Казимирович, 1905 року (за анкетю – 1904 р.–авт.) народження, за національністю поляк, уродженець із Польщі. Батько його Мисловський Казимир Йосипович 1876 року народження прибув в с. Великий Скніт в 1907 році, де й проживав до 1920 року. Мав велике куркульське господарство, землі було 18 га, а також робоча худоба та інвентар, для обробки землі наймав робочу силу. В 1920 році Мисловський Казимир Йосипович втік в Польщу і в 1924 році напівлегально повернувся на попереднє місце проживання, тобто в с. В. Скніт, де і проживав з сім'єю до 1928 року. В 1928 р. як куркуль і антирадянський елемент, вороже налаштований проти заходів партії і уряду із с. В. Скніт був висланий, і де знаходиться в даний момент невідомо» [5, арк. 77–78].

Досить серйозне обвинувачення, якого було достатньо, щоб поставити крапку на кар'єрі представника партійно-радянської еліти. Саме цей факт ледве не призвів до виключення В. К. Мислова з лав КП(б)У на засіданні президії Волинської окружної контрольної комісії 5 червня 1930 р. За невияснених обставин другою ухвалою в той же день він відбувся винесенням суворого догани [5, арк. 72–74].

На другому допиті 3 січня 1938 р. слідчий розпочав його саме з цього:

«Питання: Яке Ваше справжнє прізвище, Мислов чи Мисловський?

Відповідь: Справжнє моє прізвище Мислов Віталій Кирилович.

Питання: Відомо, що при вступі в партію приховали своє куркульське походження, а також свідомо змінили прізвище батька – замість Мисловського Казимира на Мислова Кирила. Ви це підтверджуєте?

Відповідь: Ні, не підтверджую. При вступі в партію в 1924 році я своє соціальне походження не приховував. В біографічних даних про батька я вказував про те, що він селянин-середняк. Що стосується зміни прізвища і по-батькові, то це дійсно мало місце в 1922 році. Зміна

відбулася з вини представника повіткому КСМ, який проводив тоді перереєстрацію комсомольців. В 1924 році я оформив зміну прізвища – Мисловський на Мислов у встановленому державою порядку» [5, арк. 26].

І все ж найбільш небезпечним обвинуваченням була участь в контрреволюційній троцькістській організації в Миколаєві. На допиті 19–20 серпня 1937 р. Д. С. Клиновський свідчив: «Самойленко наприкінці 1935 р. інформував мене про участь в організації Мислова – міського прокурора, про якого мені було відомо, як про куркульського сина, що нелегально переходив польський кордон. Призначення Мислова, за словами Самойленка, полягало у використанні прокуратури для захисту троцькістів від викриття і репресування» [5, арк. 31]. В такому ж ключі співробітники УНКВС вибили свідчення завідувачої Миколаївським міськвідділом освіти А. Ф. Боровської: «Я особисто підтримувала дружній зв'язок з Мисловим та його дружиною, яка працювала директором школи №20. Я часто бувала у них вдома, разом ходили в театр. По лінії троцькістської організації з Мисловим ні в якому організаційному зв'язку я не знаходилася, але знала його як учасника організації. Працюючи на посаді міського прокурора, Мислов використовував прокуратуру для захисту троцькістів від репресування. Яскравим фактом захисту троцькістів може служити приклад з троцькістом Бородаєвим» [5, арк. 35].

При складанні обвинувального висновку слідчими були використані вкрай тенденційні свідчення секретаря ЗПК заводу №200 Д. Ф. Гущина, сумно відомою своїми скаргами і доносами І. К. Єрмакової, яка знаходилася в конфлікті з Боровською і надала вкрай негативну інформацію як про неї, так і про сім'ю Мислових, помічника міського прокурора С. П. Ентеліса, котрий вимогливість Віталія Кириловича до співробітників, непримиримість до непрофесійності, порушень дисципліни трактував як грубість в стосунках з апаратом прокуратури, особливо акцентуючи увагу на покровительство останньому з боку Туріна і Кузоваткіна.

4 березня 1938 р. слідство у справі В. К. Мислова було завершено. У обвинувальному висновку, скріпленому підписами оперуповноваженого 4-го відділу УНКВС Ельзона, начальника відділу Толкачова та начальника УНКВС по Миколаївській області Фішера, пропонувалося згідно постанови ЦВК і РНК СРСР від 10 липня 1934 р. справу з обвинуваченням за ст.ст. 54–8 і 54–11 КК УРСР направити справу на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР. Вже 9 березня було отримане погодження за підписом заступника облпрокурора Миколаївської області зі спецсправ Карпенка.

Незважаючи на те, що постановою від 16 березня 1938 р. 4-м відділом УДБ НКВС УРСР рішення УНКВС по Миколаївській області було підтримано, а 2 квітня отримана санкція твого заступника начальника відділу зі спецсправ Прокуратури УРСР Диковського, Особлива нарада розглянула справу №46751 на В. К. Мислова лише 21 червня 1938 р. Затримку можна пояснити значною завантаженістю цього позасудового органу.

Розглянувши справу Віталія Кириловича Мислова щодо його контрреволюційної троцькістської діяльності, Особлива нарада при НКВС СРСР, ухвалила вирок про ув'язнення його на 8 років у ВТТ.

Слід звернути увагу, що Особлива нарада при НКВС СРСР призначила найбільш сувору міру покарання, яку

мала право встановлювати (з 1934 по 1937 р. – 5 років ВТТ, з 1937 р. – 8 років позбавлення волі). Але і після цього В. К. Мислов та особливо його дружина Олена Аронівна не припинили боротьбу за перегляд справи.

8 липня 1939 р. у секретаріат НКВС СРСР на ім'я наркома внутрішніх справ Л. П. Берії надійшла заява від О. А. Мислової. В ній зазначалось: «[Мій] чоловік, усвідомлюючи свою невинуватість, безперечно, не припинив би своїх клопотань про відновлення справедливості, але я не впевнена, що підірвані його хворобою перед арештом (він серйозно хворів на черевний тиф) сили і надломлене в зв'язку з утриманням в тюрмі здоров'я дають йому можливість добиватись перегляду його справи.

...Прошу тільки правди і уважного перегляду справи» [5, арк. 71].

Згідно вказівки Л. П. Берії перший перегляд справи зайняв період до березня 1940 р. Цей процес відбувався під впливом постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) «Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства» від 17 листопада 1938 р., коли серед співробітників органів держбезпеки спостерігалися дві тенденції – з одного боку інерція нещодавнього виключного становища всездозволеності і безконтрольності, а з іншого – розгубленість і дезорієнтація, викликані припиненням масових репресій, виправдання деяких засуджених та арештованих, показовими процесами над найбільш одіозними чекістами, обвинуваченими в службових злочинах та «перегинах». В період «беріївської відлиги» спостерігалися випадки «корпоративної солідарності»: співробітники НКВС намагалися довести правильність своїх дій. Не змогли в цей час зайняти визначене їм постановою місце органи прокуратури з нагляду за органами державної безпеки, хоча, на нашу думку, саме тоді були створені передумови латентного конфлікту між цими структурами. Безумовно, що за таких обставин на швидкий перегляд справи В. К. Мислова годі було сподіватися.

Повторний розгляд і перевірка справи покладалася на те ж таки УНКВС по Миколаївській області, очолюване капітаном держбезпеки Юрченком. У листі начальника Секретаріату НКВС СРСР старшого майора державної безпеки Мамулова начальнику Миколаївського УНКВС 5 листопада 1939 р. вказувалося:

«В зв'язку з тим, що слідча справа на обвинуваченого Мислова має ряд суттєвих недоліків, необхідно провести додаткове розслідування з метою виявлення причетності Мислова до к–р троцькістської організації. З матеріалів справи видно, що Мислов В. К. проходить по свідченням Боровської, яка знає його як учасника к–р троцькістської організації зі слів Клиновського. Однак допитаний Клиновський сказав, що йому відомо про приналежність до к–р троцькістської організації Мислова зі слів Самойленка, тоді як Самойленко в своїх показаннях про причетність до к–р троцькістської організації нічого не показав...

По справі Мислова необхідно передопитати Кузоваткіна, Боровську, Бородаєва і свідка Ентеліса» [5, арк. 120].

На основі ретельної перевірки справи Мислова та скарги його дружини давалася вказівка – ухвалити мотивований висновок і направити його в Секретаріат Особливої наради при НКВС СРСР на розгляд.

Показовим є те, що безпосереднє розслідування справи покладалося на 2-й відділ УНКВС по Миколаївській області, виконуючим обов'язки начальника якого був сержант держбезпеки Гарбузов. Саме він брав участь у допитах Мислова і, як слідує з листів дружини останнього, використовував методи фізичного впливу. Як то не було на основі ретельно зібраних матеріалів, повторних допитів свідків старший слідчий УДБ Сичков та заступник начальника УНКВС по Миколаївській області Третьяков в остаточному висновку зазначили:

«...На основі викладеного

ВВАЖАЛИ Б:

Справу №46751 на засудженого Мислова Віталія Кириловича надати Особливій нараді при НКВС СРСР для перегляду з клопотанням про скорочення йому строку перебування в ВТТ з залишенням судимості.

Довідка: Засуджений Мислов відбуває покарання в Бухті Нагаєво Нижній Ат–Уряк» [5, арк. 150–152].

З незрозумілих причин це клопотання УНКВС по Миколаївській області постановою Секретаріату Особливої наради при НКВС СРСР від 10 березня 1940 р., затвердженої заступником наркома внутрішніх справ СРСР, комісаром держбезпеки 3 рангу Меркуловим, було відхилено [5, арк. 153–154].

Така непоступливість системи щодо долі важко хворої людини викликає багато запитань. Із анкети заарештованого та автобіографії нічого особливого побачити не можливо. Звичайна біографія представника партійно–радянської еліти, абсолютно лояльного режиму і відданого комуністичним ідеалам: народився в 1904 р. в с. Мілятино Волинської губернії, з 1921 р. організатор комсомольського осередку, потім з 1925 р. партійна кар'єра, участь в колективізації, боротьба з антирадянськими виступами селян, перехід по партійній мобілізації до органів прокуратури. Мав 3–х малолітніх дітей (третя дитина народилась вже після арешту). Сдине, що кидається в очі зі справи Віталія Кириловича – це загострене відчуття справедливості, виняткові вольові якості і повна відсутність «гнучкості» і бажання підлаштуватися під мінливу «лінію партії».

Віталій Кирилович Мислов був реабілітований вже після смерті Сталіна. На основі протесту прокурора Миколаївської області Медведєва 9 березня 1957 р. президія Миколаївського обласного суду скасувала постанову Особливої наради і припинила її за відсутністю складу злочину [5, арк. 286].

Довідка про реабілітацію була передана синові Мислова – Олександрю. Подальша доля Віталія Кириловича невідома. Скоріш за все, він не дожив до реабілітації – в листі до бюро Миколаївського комітету партії ще до арешту Мислов писав, що лікарі винесли йому смертельний вирок, а умови перебування в таборі прискорили смерть. Ані фотографій, ні інших матеріалів про реабілітаційний період в справі немає. Будь–яка інформація про В. К. Мислова відсутня і в мережі Інтернет. Лихоліття репресій повністю стерло навіть найменші згадки про цю людину та його сім'ю.

Список використаних джерел

1. Яковенко Д. Т. Учреждение прокуратуры УССР, ее организация и деятельность в 1922–1925 гг.: Дис... канд. юрид. наук. – К., 1956. – 326 с.; Тихоненков Д. А. Проблемы контролю та нагляду за органами ВУНК – ДПУ УССР у 1918 – на початку 1929 рр.: Автореф.

дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 1998. – 18 с.; Мурза В. В. Прокуратура в державному механізмі УСРР (1922–1923): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2003. – 18 с.; Шабалина Е. И. Историко-правовое исследование места и роли органов прокуратуры в механизме советского государства (20–30-е гг. XX в.): Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2007. – 187 с.; Маймескулов Л. Н. ГПУ и Прокуратура: становление надзора // Актуальные проблемы формирования правового государства: Краткие тезисы докладов и научных сообщений республиканской научной конференции 24–26 октября 1990 г. – Х., 1990. – С.57–59; Черниченко С. А. Прокурорский надзор за работой судебнo-следственных органов и ГПУ в годы нэпа (1922–1928) // Проблемы законности. – 1997. – Вып.32. – С.51–56.

2. Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність. – Суми: Університетська книга, 2004. – 348 с.; Ключков В. Г. Історія прокуратури України. 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Правник. 2004. – 246 с.

3. Абраменко Л. М. Амонс А. І. Репресовані прокурори в Україні: документи, нариси, матеріали. – К.: Істина, 2009. – 376 с.

4. Окіпнюк В. Т. Штатна структура і персональний склад прокурорського нагляду за органами державної безпеки радянської України в 1920–1930-х рр. // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 2011. – №2 (37). – С.137–183.

5. Державний архів Миколаївської області. – Ф.Р.5859. – Оп.2. – Спр.3409.

References

1. Yakovenko D. T. Uchregdenie prokuratury USSR, ee organizatsiya i deyatelnost' v 1922–1925 gg.: Dis. kand.yurid.nauk. – K., 1956. – 326 s.; Tikhonenkov D. A. Problemy kontrolyu ta naglyadu za organami VUNK – DPU USRR u 1918 – na pochatku 1929 rr.: Avtoref. dis... kand. yurid. nauk. – Kh., 1998. –18 s.; Murza V. V. Prokuratura v derzhavnomu mekhanizmi USRR (1922–1923): Avtoref. dis. kand. yurid. nauk. – Kh., 2003. –18 s.; Shabalina E. I. Istoriko-pravovoe issledovaniya mesta i roli organov prokuratury v mekhanizme sovetского gosudarstva (20–30-e gg. XX v.): Dis... kand. yuridich. nauk. – M., 2007. – 187 s.; Maymeskulov L. N. GPU i Prokuratura: stanovlenie nadzora// Aktual'nye problemy formirovaniya pravovogo gosudarstva: Kratkie tezisy dokladov i nauchnykh soobshcheniy respublikanskoj nauchnoy konferentsii 24–26 oktyabrya 1990 g. – Kh., 1990. – S.57–59; Chernichenko S. A. Prokurorskiy nadzor za rabotoy sudebno-sledstvennykh organov i GPU v gody nepa (1922–1928) // Problemy zakonnosti. – 1997. – Vyp.32. – S.51–56.

2. Suhonos V. V. Organizatsiya i dijalnist' prokuratury v Ukraini: istoriya i suchasnist'. – Sumy: Universytets'ka knyga, 2004. – 348 s.; Klochkov V. G. Istorija prokuratury Ukrainy. 3-tje vyd., pererob. i dop. – K.: Pravnyk. 2004. – 246 s.

3. Abramenko L. M. Amos A. I. Represovani prokurory v Ukraini: dokumenty, narysy, materialy. – K.: Istyna, 2009. – 376 s.

4. Okipnjuk V. T. Shtatna struktura i personal'nij sklad prokurors'kogo naglyadu za organamy derzhavnoi' bezpeky radjans'koi' Ukrainy v 1920–1930-h rr. // Z arhiviv VUCHK – GPU – NKVD – KGB. – 2011. – №2 (37). – S.137–183.

5. Derzhavnyj arhiv Mykolai'vs'koi' oblasti. – F.R.5859. – Op.2. – Spr.3409.

Makarchuk S. S., candidate of historical sciences, associate professor of the Department of information, library and the archives, Mykolayiv branch Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Mykolayiv), ocpd@ukr.net

The case of the Mykolayiv Prosecutor V. K. Myslov

The explores between the bodies of the GPU–NKVD USSR and prosecutors which supervised the state security during the Great Terror of 1937–1938. On the basis of the archival–criminal case of the Mykolayiv prosecutor V. K. Myslov, the possibilities of the influence of prosecutors on special cases on the implementation political repressions, attempts to ensure the law in the actions of the Chekists.

Keywords: public security organs, prosecutor for special cases, GPU–NKVD, the Great Terror; prosecutor's supervision.

* * *

UDC 903.59

Bratus I. V.,

Ph.D. in Philology, Associate Professor of the Department of Fine Arts, Institute of the Arts of Boris Grinchenko University of Kyiv (Ukraine, Kiev), kulturolog@gmail.com

Tsomyk M. Yu.,

master's degree, Institute of the Arts of Boris Grinchenko University of Kyiv (Ukraine, Kiev), m.zhomb@kubg.edu.ua

THE 76TH ANNIVERSARY OF THE TRAGEDY OF BABI YAR: HISTORICAL AND CULTURAL ASPECTS

The article deals with some aspects of the past and present in the context of difficult processes of artistic comprehension of the tragedy of Babi Yar. The role and the place of artist in creation of genuine historical memory.

Keywords: Babi Yar, Kyiv, portraits, historical memory.

(стаття друкується мовою оригіналу)

It has been 76 years since the first massacres at Babi Yar by German occupying forces. This date was widely marked in Ukraine and in the world. The memory of a terrible tragedy has not waned over the years – the new books and researches are published, the evidence of crimes emerge, a variety of conferences, round tables and exhibitions are held. Even in these difficult times for Ukraine, millions of people honor the memory of victims, they take a new look at all those horrors of war and bitter fate of innocent victims of the criminal regimes.

The people of art do not stay on the sidelines either – they continue to concentrate their creative powers around the issue of Babi Yar. Every year artists, musicians, writers, theater figures and many others increase the general treasury of creative reflection of the tragedy happened 76 years ago in Kyiv. This is not only their abstract artistic reconsideration of the past – this is first of all their mission and civic position. It is the creative method that often helps to achieve the most comprehensive emotional image of the tragedy, because today it is not influenced by ideological components.

The people of art quickly reacted to the tragedy of Babi Yar. However, it is important to remember that it was the socialist realism epoch. The ideology played an important role in formation of artistic images, and significantly modified stylistic and content possibilities. The memory of war remained within state ideology. But people wanted themselves to keep the truth about war for future generations.

Indeed, writers, musicians and artists are the conscience of a nation. Some of the works were masterpieces, and some of them were less successful. In some works, we see the historical truth, while others show the facts mixed with fiction and ideological stamps. Today it is still difficult to judge the motives of some authors, but the general tendency was described by A. Kuznetsov, «Everything in this book is true. When I recounted episodes of this story to different people, they all said I had to write the book» [7, p. 14]. However, «the truth» was described partially, the author writes, «The Soviet writer always faces the dilemma: not to publish the works at all or at least to publish the part free of censorship. Many people consider that it is better to bring to the reader at least something than nothing, I thought that too» [7, p. 7].

Many believed that the problem of perception of the Babi Yar tragedy was in inability to go beyond the ideological frames. The artists did not have a possibility to expose the